

ANY XI DESEMBRE DE 1901 N.º 83

ANY XI

DESEMBRE DE 1901

N.º 83

Estanislau Vayreda

ESTANISLAU VAYREDA

Nat en el mes de Novembre de 1848, morí'l 20 de Setembre del 1901 en la vila d'Olot el savi botànich n'Estanislau Vayreda. El CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA, a via de significar el seu condol, no pot menys de dedicar un homenatge de veneració al qui en vida l'honrà desde'ls primers temps figurant en la llista dels seus socis.

Fill d'aquella exuberant comarca, sentí desde petit una estimació gran per la naturalesa; tant fou aixís, que a l'empendre'ls estudis cursà Farmacia, perquè és la carrera que més s'afinava ab les seves aficions, obtenint aviat la llicenciatura.

Degut al seu caràcter incançablement estudiós, a l'esplèndida vegetació d'aquelles terres de frondosos boscos, de montanyes verdes, de camps rients y florits jardins y a l'haver-se trobat com a soci en algunes societats de canbis de plantes, entre elles la *Société Helvétique*, la *Botànica Barcelonesa* y la *Linneana Matritense*, va reunir, després de continuades herborisacions, més de 25,000 especies diferents, totes europees.

En els anals de la *Sociedad Española de Historia Natural* publicà son importantíssim catàleg de *Plantas notables*, mencionant en ell els resultats de les seves actives excursions per la comarca d'Olot y ses montanyes, desde Set-Cases y Tragurà fins a Sant Aniol d'Uijà; les montanyes de Vidrà, Ciuret y Santa Magdalena ab la cordillera de Collsacabra, Guillerries, Montseny, Nostra Senyora del Mont, Banyoles y Castelló d'Ampuries, donant compte de 1,495 especies rares o noves. Entre aquestes remarcarem la molt notable *Polygala Vayredæ* y la *Campanula Bolosii*, y mes tard, en l'any 1882, donà compte en els mateixos anals d'un altre catàleg comprenent-hi 1,034 especies botàniques, entre quines s'hi trobaven com noves la *Rosa Vayredæ* l'*Echinosperrum pyrenaicum* y la *Spergella Nuriensis*.

Va publicar, además de la flora de la Vall de Nuria, dos obretes d'apuntes pera la flora catalana: *Las plantas insectívoras*, treball que revela un profon coneixement de la materia, y combaté en la seva carrera científica'l jordanisme, creant molt poques especies noves, tenint en compte les considerables varietats que va donar a la botànica.

Sent membre de les academies de Madrid y de Barcelona siguié nomenat part del tribunal d'oposicions en la càtedra d'organografia y fisiologia vegetal d'aquella Universitat. Establí un jardí botànich a Lladó y publicà a Madrid unes importants *Notas geográfico-botánicas*, tenint en aquell país, pendent de publicació, uns treballosos estudis sobre l'Herbari general, aont hi van significades varietats d'especies no conegudes y menys cultivades a la península, y en cartera algunas *flórnulas* molt curiosas y importants, com són la de la Montanya del Mont y la de Montserrat.

Conreuà també les altres branques d'Historia Natural, deixant notables coleccions locals de Zoologia, sobre la que publicà en 1882 la Fauna ornitològica de la regió de Gerona, guanyant el premi y títol de soci de l'*Económica de Amigos del País* d'aquella ciutat, sense descuidar-se de reunir en el museu importants fòssils, moluschs, reptils y quadros d'entomologia, ni d'instalar al cim d'una montanya un observatori meteorològich, quines observacions a 1,225 metres foren publicades.

Havia seguit gairebé tot Catalunya en ses científiques excursions botàniques, exceptuant la regió de Lleida, que tenia projectat fer-ho ara si la mort no hagués acabat ab les seves energies, tant profitoses pera l'enaltiment de Catalunya, que inscriurà son nom il·lustre en la llista dels immortals.

UNA ASCENSIÓ A LA PICA D'ESTATS

(3,115 metres sobre'l nivell del mar)

PIRENEUS DE LLEIDA (1)

Agost de 1900

En la cabana-refugi de la Renclosa en les Montanyes Maleïdes, antecambra del gegant Pirenench el Pich d'Aneto, ens trobavem els tres companys d'excursió, després d'alguns dies de romiatge, y disposats a tafanejar un xich desde aquell enlairat cimbori. Tot fins allavors anava com una seda, prometent-nos una completa satisfacció a nostra deria; pero, ay! (y vagi de narrador bunyol), l'oficina de boires y tempestats ens tenia vedat per ara satisfer nostra ignocenta determinació. Una boira espessa, implacable, ens envolquellava y, acariciant-nos pèrfidament, ens deya a cau d'orella ab to de mofeta que havíem fet el viatge a Roma y ens entornariem sense veure'l Pare Sant. La vaga esperança y l'acaparador pessimisme se succeïen ràpidament al compas de la boira, que s'esvaïa a estones pera tornar a atapair-se ab més força. Ja'ns fèyem el càrrech que lo que'ns passava és molt freqüent en aquelles regions (jo ja era la segona vegada que m'hi trobava), y natural que sien molts els perjudicats; però com no volíem passar per tontos, el consol no'ns arribava per aquest costat.

Havia ja conats de toçuderia fins a cançar el mal temps, però'l plaço de que podíem disposar en nostra passejada se'ns anava acabant, y per consegüent calia, donchs, no pensar-hi.

En aquest estat d'ànim, nostre company en Mitjans,

(1) Havent sigut ja publicada aquesta excursió en altra ocasió ab gran capdal de datos per un distingit consoci, jo no faig més en el present treball que exposar imperfectament mes impressions de viatge, completant així l'excursió que relata mon company en Roca-fort en els butlletins corresponents a Octubre y Novembre.

el més filosòf de tots tres, ens proposà abandonar prompte aquelles ingrates regions y, aprofitant nostre retorn a casa y ab una petita marrada, revenjar-nos anant a fer l'ascensió de l'altre colós del Pireneu català anomenat la Pica d'Estats.

Ja està dit y resolt! Y pera no donar temps a penedir-nos-en, el mateix dia sortiem cap a la Vall d'Aran, acompanyats sempre per la ditxosa boira, que fins ens impedí desde l'alterós Port de la Picada contemplar fit a fit el tant desitjat pich pera emplaçar-lo pera l'any vinent.

Acabats d'arribar a Viella, escriguérem al Sr. D. Ignasi de Castellarnau, conegut per *el Sardà*, gran propietari a Areo, y a l'hostal de Llavorsí, avisant-los nostra visita y encarregant els bagatges.

El dia 20 d'Agost, a les nou del vespre, arribavem a Llavorsí, poblet pertanyent al Pallars, situat a 810 metres d'altitut, y que desde la vorera dreta de la Noguera Pallaresa s'enfila montanya amunt esglaonant sos costaruts carrers.

Té tot l'aspecte d'un vilatge pirenench, ab les cases fumades, de teulada a forta vessant, y és un bon punt de partida, venint de terra baixa, pera recórrer les valls Pallaresa y els seus afluents.

L'endemà, a dos quarts de set, en sortiem ab nostre guia y les cavalcadures vers la Vallferrera. Aquesta vall, així com sa vehina la de Cardós, estan enclavades en el límit E. del Pallars y fronterices ab França per molt accidentada ratlla. El Vallferrera y el Cardós, sos rius que les reguen, aflueixen, després d'units, a la Noguera Pallaresa junt a Llavorsí.

De passada que'ls menciono dech fer notar que, si bé en alguna guia se'n parla del riu Formanica, o sia l'unió dels dos abans esmentats, no havent encara confluit ab la Noguera, en el país no ho he pogut comprovar, puix tot-hom els dóna'l nom de sa vall respectiva. Lo que sí és general, tant en els Pallaresos com en els Ribagorçans, és anteposar l'article femení als noms dels rius y considerar el nom Noguera com a genèrich de tots ells. Així diuen: la

Noguera Pallaresa, la Noguera Ribagorçana, la Noguera de Tor, la de Vallferrera, la de Cardós, etc.

Per la ribera, sempre amunt, és el camí indicat pera anar remontant la vall, ja a bona alçaria del riu, ja tocant a ses aigües y per sa vorera dreta, fins a trobar dessota y un poch més al NO. del poblet de Tirvia la separació dels dos rius, el Cardós al N., que'n surt de la vall del mateix nom pel congost anomenat El Forat, y la Vallferrera a l'E., de més aixamlada ribera. An aquesta'ns encaminàrem després d'atravessar les aigües del primer per un pont de fusta prop d'un molí, y, passant pels poblets d'Arahós y Aynet de Bessan, asseguts vora'l riu, arribàrem a les dèu a Alins, situat a sa vorera esquerra. Res de menció hi ha en aquest poble, a no esser alguna casa de noble aparència y pels enderrochs d'una fortificació anomenada La Força, situada a poch tretxo del poblat.

Aquesta vall havia tingut en altre temps certa importància industrial pel benefici del mineral de ferro, de que n'és abundosa, y encara poden veure's restos d'antigues fargues. Avuy tot és mort, y si les iniciatives que sembla hi ha existents, ab l'ajuda de comunicacions y procediments moderns, se porten a la pràctica, la vida renaixerà en aquesta comarca tant poch atesa.

Sortint d'Alins el camí va en direcció N. aigües amunt, cada vegada la vall se va fent més reclosa, essent en alguns punts una gorja estreta; al poch rato's troba a mà dreta'l riu que baixa de Tor, se passa davant d'una farga enrunada, ab una capelleta, y al poch rato més de caminar s'arriba a Areo. Eren dos quarts de dotze.

Aquest és el darrer poble de la vall. Té unes 260 ànimes y està a 1,270 metres d'elevació, situat en un aixampla de la ribera y, malgrat sa dolenta situació, quasibé en el mateix llit del riu, son aspecte, en conjunt, és alegroy. Les vessants del macís de Monteixo, que l'envolten pel N. y E. y la serra de La Negua per l'O., li deixen, no obstant, alguns plans de conreu. Abans el poble estava edificat un troç amunt, y encara's conserven algunes cases y una petita iglesieta romànica sense cap mèrit, tot ben

aquilotat pel fum y la velluria. El poble nou ja té cases de millor aspecte, en particular la del Sr. Castellarnau ab sa oratori; l'iglesià parroquial res de notable ofereix.

Allí saludàrem a l'amable família de l'esmentat senyor y li exposàrem nostre plan. L'itinerari era pujar al Pla de Sotllo, fer nit a la barraca dels pastors y l'endemà pujar a la Pica d'Estats per la vessant catalana. D. Ignasi, ab sa gran coneixença del país, y que'ns serví de molt, ens indicà que la tal barraca no oferia cap condició bona, ni sisquera com a refugi per una nit, y ens aconsellà que pernoctessim a Les Bordes de la Rebuira, que, si bé més distants del pich, oferien, en cambi, més comoditats a nostra instalació.

Una volta havem dinat y pres comiat de la família Arnau, a dos quarts de tres de la tarda sortiem d'Areo acompanyats per dos guies y un burret que'ns duya les provisions. El camí en direcció N. va planejant y aigües amunt del riu per sa vorera dreta passant pel poble vell. A la mitja hora de caminar, y prop del mateix, ens ensenyaren el lloch aont estigué edificada la capelleta de Sant Vicens, després arreballada per una forta avinguda, y en una margenada, mig cobertes per terra y còdols del riu, unes sepultures formades per grans lloses, algunes d'elles ja esbotzades. Passàrem a l'esquerra del riu y el seguirem amunt per entre prats y arbredes, aon brollava l'aiguà per tot arreu. A la mitja hora la vall reblinca a l'E. en direcció fixa al Port de Buet, que la tanca pel costat de França. Tornàrem a creuar la corrent y començàrem la pujada de la solana per entre bosch baix de bedolls y avellaners, arribant al cap-d'amunt, a Les Bordes de la Rebuira, a tres quarts de cinch.

Com teniem encara fins a la barraca de Sotllo unes tres hores de caminar, y atenent les observacions de don Ignasi, resolguérem quedar-nos allí a fer nit. Molt ens ajudà a determinar-nos el bon aspecte que presentava'l nostre allotjament. Les Bordes són barraques de paret seca ab teulat de llicorella, algunes de dugues estades. La de baix serveix de corral pera'l bestiar a la temporada que

hi va a montanyar, y la de dessobre, que és empostissada, de magatzem per l'herba dallada dels prats. Tenen, ademés, una cuina de llar, y prop d'elles hi ha una fresca font de raig.

Sa situació, a mitja vessant de la solana ab exposició al Mig-dia, és alterosa, puix estan a 1,780 metres, y es disfruta d'un regular panorama local. Pel cantó de llevant se veu l'alta Vall d'Areo termenar per la barrera que li oposa l'alta serralada de la frontera; pel cantó de Mig-dia limita l'horitzó'l gran macís de Monteixo ab son pich culminant; a ponent, y per dessobre la vall, s'abraça un bon troç de la Serra de la Negua y Montanyes del Cardós. En tant bon punt, y després d'haver lluit nostre company en Mitjans ses aptituds culinaries, passàrem la nit boy colgats per una gruixa d'alguns metres d'herba seca y aromàtica, que'ns servia de traspontins y matalaços tot d'una peça.

Poch abans de les quatre de la matinada eren quan, havent fet tots els preparatius, sortiem de Les Bordes y ab l'incerta llum de la celistia empreniem la marxa vers al Pla de Sotllo. El camí va seguint la solana tot planejant. Al cap d'estona, atravessàrem a gual el torrent que, devallant del cèrcol y estanys de Baborta situats a nostra esquerra, s'ajunta ab el riu d'Areo. Passat un bosch de cargolats bedolls, a dos quarts de sis arribàrem al coll de Sotllo. Allí teniem enfront l'alta carena de la frontera, destacant-se la collada que forma'l Port de Buët en mig de la Pica Roja, situada a l'esquerra, y el Pich de Meda-curva a la dreta. Aquest port, que posa en comunicació la Vall d'Areo ab la d'Auzat (Ariege), així com sos vehins el de Tabescan y el Negre o d'Andorra, són passos solament practicables en el bon temps per la gent de peu, puix en hivern estan tancats per les neus. Són freqüentats pels treballadors catalans que van a França a cercar treball, y encara més pels paquetaires y desertors, per esser aquells llocs molt deserts y poch vigilats. A nostres peus teniem el torrent que, baixant del Pla de Sotllo, forma més abaix el riu d'Areo y que pot considerar-se, donchs, com a son

origen. Per ràpida y relliscosa baixada a causa de la gespa humida per la rosada, ens trobarem en el llit del torrent, y per un corriol en direcció N. el seguirem aigües amunt per entre alts y espadats cingles que'l forcen a estimbar-se en continuats salts.

Pujarem sempre fins a les sis, que començarem el Pla de Sotllo, ensenyant-nos els guies de passada la bauma de la Socauba, aon vegérem les tristes despulles d'una pobra velleta que la mort la sorprengué en aquelles soletats. «Ja veuen vostès, —ens deya'l guia, home d'uns seixanta anys, alt y escardalench que fins allavors no havia badat boca, —les bromes que gasten aqueixos països que vostès tenen el pobre gust de venir a veure!» Perquè l'home, desde que varem arribar a Areo, y convençut ja de que nosaltres no erem pas dels que hi van a pescar-los els quartos ab tota la legalitat, no's podia avenir que uns senyors de Barcelona, d'aquella Barcelona que tantes meravelles havia sentit contar, trobessim bo de veure aquestes garrotxes. Excuso dir que nostre allegat en defensa d'aquell pobre gust no va esser comprès per aquell cervell de pensador de secar.

Poca estona estiguérem fins arribar al planell aont hi ha la barraca dels pastors, y a sa vista no'ns en penedirem gens d'haver fet nit a la Rebuira; puix, en efecte, la barraca és molt esquifida, ab un mal sostre de tronchs y gleba, situada en lloch trist y desolat y allavors habitada pels pastors francesos, gent, sèns dubte, molt honrada, però d'una fatxada tant ferrenya y inquietant, que'ls nostres escrúpols tindriem pera pendre-ls per companys de cambra.

Allí esmorzàrem, tenint davant el Salt de Sotllo, d'uns 60 metres d'alçaria; en acabat emprenguérem la pujada pel costat del mateix, fins a trobar l'estany de baix, que vorejarem per la dreta, y a les set arribarem a l'estany de dalt, més petit que l'anterior. Si bé sols aquests se troben al pas, n'hi ha d'altres d'escampats. No són tant grans ni bonichs com els de Capdella, ni acompanyats pel fondo fantàstich del paisatge com els de Colomé y Caldes de

Bohí. Aquí la comarca és trista, recordant un tant la regió de Carlit (vessant d'Estany-Llat) en els Pireneus Orientals francesos.

Aquest estany que teniem enfront nostre està envoltat per un cercol d'enlairats cims; darrera seu s'aixeca com formidable muralla'l macís d'Estats, coronat per sos tres pichs, ab un desnivell desde'l pla de l'estany d'aprop de 680 metres, muralla quasibé a plom y que sols la blancor de les tarteres y congestes interrompen l'igualtat de son esquenall de roca. A l'esquerra'l macís s'enllaça per la collada dita'l Port d'Estats ab els pichs de Sotillo y Baborta, bastant més baixos. Ni un arbre, ni un aucell, res: absència total de tot ser vivent. Sembla talment la vall maleïda.

Poch duraren aquestes consideracions, puix els cims ens atreyen com recordant-nos l'objecte de nostra presència. Així, donchs, discutírem el punt per aont atacar aquell murallam, que, a la veritat, sols sa vista torna a la boca y fa pensar en els enginyosos medis que'ls països que viuen de l'excursionisme han resolt el modo de convertir qualsevol quídem en improvisat Tartarin.

Revoltàrem l'estany per la dreta y començàrem la pujada. Mentres no deixàrem lo aglebat, encara que dreta, era de bona petjada; però això s'acabà prompte, topant-nos ab una ampla tartera que'ns fou precis atravessar. Aquí foren els treballs. A cada punt quedavem ensorrats fins a mitja cama en la menuda gravilla de que n'era composta y que'l de davant feya baixar a cada pas a raig fet, comprometent als de darrera. Cada embestida anava seguida d'una aturada, a fi de poguer-se aguantar en la posició obtinguda. Bé n'haviem passat de tarteres en nostra excursió, en nom de Déu; però totes elles compostes per grossos blocs o pigals ben segurs, s'anava saltant d'un a l'altre, adelantant ràpidament en son pas; però aquella era un munt de tarregada menuda y d'una pendent abrumadora. Per fi, ab tres quarts llarchs de treballar de ferm la deixàrem endarrera. Férem alto y ens reanimàrem ab una bona traguejada. Estavem dessota'l pich més baix.

Reemprenguérem la marxa, agafant la marrada, a fi de fer més suau la pujada, que cada vegada's feya més dreta, evitant les altres tarteres. La roca que trepitjarem, al començar la vessant, oferia relleixos o grops que facilitava'l poder agafar-se; però s'anà fent cada vegada més llisa, y era precis anar buscant els passos aont assegurar la petjada, puix no era cas de relliscar ab l'abim que anava enfondint-se a nostres peus. Ja dominavem tot el Pla de Sotllo y la Vall d'Areo, y darrera del primer terme de montanyes n'anaven sortint d'altres y altres, engrandint-se així'l camp de nostra vista.

Portavem prop de dos hores d'escalada y encara teniem davant una bona costa fins al cim, que, sospès dessobre nostres caps, semblava talment anar-se allunyant de nosaltres a mida que anavem pujant. Jo ja començava a dubtar de l'intel·ligencia dels guies per haver escullit, al meu modo de veure, el lloch més a propòsit pera rompre'ns la nou del coll, a no esser que tinguessin senzillament el més tranquilisador propòsit de fer veure an aquells senyors son atreviment, y tenir la satisfacció d'escoltar de nostres llavis una terminant declaració de nostra impotencia.

En vista de que la pujada's feya cada vegada més impracticable, resolguérem variar de direcció, dirigint-nos al pich més baix y d'allí per la carena anar al pich del mig, que és el més alt.

Altra fiblada a la botella y emprenguérem de nou la marxa ab nous brios, enfilant-nos talment uns dessobre'ls altres. Els llarchs bordons que portavem ens servien pera pujar-nos successivament, a falta d'una bona corda que trobavem a faltar. Jo ja no podia més: estava esbofegat, ab una boca de suro y una set abrusadora. L'airet fi y sech, acariciant-nos dolçament, impedia a nostra pell una transpiració massa copiosa. Ens trobavem a més de 3,000 metres.

«Animo y fòra!—cridava'l guia de davant.—Ab una darrera estricada ja podem cantar victoria.» Animant-nos per tal agradosa nova, y trayent ab poder de voluntat nova energia, ab una bona estona més de fer l'isart ens trobàrem, per fi, dalt del cim. Eren les deu del matí.

Crech que, a l'arribar, abans me vaig trobar ajegut que dret. Mes polsos bategaven ab força, amenaçant rompre les canonades. Mes manxes semblaven talment mogudes per motor de gran velocitat. Que és cas de cantar victòria, si ab prou feines podia dir fava! Malgrat això, prompte me va fer arracerar-me'l fort y glaçat mistral (NO.) que allí bufava y que quasibé no podia aguantar-se a peu dret.

El pich en que'ns trobavem és el més oriental del macís d'Estats, y és el que serví als enginyers del govern espanyol pera vèrtex de triangulació en sos treballs geodèsichs. Conserva encara son punt de mira, format per una graella de fusta dalt d'un munt de rochs. Està situat en la mateixa frontera, y sa plataforma sols té alguns metres, rodejada per tots costats d'un devassall de penyes cantelludes, y quals vessants per la part catalana cauen dessobre l'estany abans esmentat, y per la part francesa fins al fons de la fosca Coma de Riufret, aon se veyia un petit estanyol encara ben glaçat.

Aquest pich té uns 3,115 metres dessobre'l nivell del mar y està unit ab el central per una carena, essent molt poca la distancia entre ells. Bé'n férem de tentatives pera salvar aquesta curta carena y anar a disfrutar del panorama dalt el pich del mig, però totes foren infructuoses. La carena és una cresta cantelluda composta de llambordes de llicorella; cap d'elles que ofereixi estabilitat y per consegüent ab grans probabilitats, el que s'arrisqui en son pas, a fer involuntariament una accelerada descensió per una o altra banda.

Baixàrem un xich pel costat francès y provàrem d'atravessar una formidable congesta de neu glaçada que desde'l caire de la carena arribava fins abaix y d'una pendent esgarrifosa, havent de desistir també per no anar proveïts de corda y crampons. Ens resignàrem, donchs, ab recança y ens quedàrem en nostra alterosa guaita.

Un veritable plano topogràfich en relleu s'ovira desde allí: cims y més cims, valls y gorges ataxonades d'estanys. D'aquests ne comptàrem fins a onze, entre grans y xichs. Els vèhins andorrans el Pich Negre y la Coma-Pe-

drosa, ben acompanyats d'espigada família; bon troç del Pallars desde la conca a la Vall d'Aran, ab sa linia d'horitzó retallada pels gegants d'Espot y la Maleïda; pel costat de França, allí, a tocar ab la mà, l'enlairat Montcalm, y per tot arreu competidors als de casa. En fi, un espectacle que'ns tenia embadalits, y sols trobavem a faltar un bon tapa-boques que'ns resguardés del fret, puix jo'm vaig veure ab treballs pera maniobrar ma cambra fotogràfica. Estava materialment balb.

Satisfet nostre gust, ab recança emprenguérem la devallada, que fou terrible y en que les cames pagaren la festa d'un modo crudel; y ab alguna escorxadura, per fortuna de menor quantia, arribàrem a l'estany de dalt, y d'allí, pel mateix camí de l'anada, fórem a Les Bordes a quarts de tres de la tarda. Allí'ns aquietàrem la fam que portavem, y, posats novament en marxa, arribàrem a Aro a dos quarts de sis.

Poca estona estiguérem pera despedir-nos novament de la família Sardà y arreglar comptes, sortint desseguida cap a Alins, aon pernoctàrem, arribant-hi a les vuit del vespre.

D'ALINS A LA SEU D'URGELL Y BARCELONA

A l'endemà, a les cinch del matí, emprenguérem la darrera part de nostra excursió, sortint cap a la Seu d'Urgell per Santa Magdalena y el ras de Conques. Al deixar Alins, seguirem el camí vora'l riu aigües avall un troç. A la mitja hora deixàrem la vall, prenent el camí que s'enfila cap a la Serra de Burch, situada a nostra esquerra. Després d'una carregosa pujada'ns trobàrem en el pla que forma sa carena, endinzant-nos en un espès bosch de pins, que no'l deixàrem fins a sortir a l'altra banda en vistes de la Vall de Burch, quedant el poblet del mateix nom a mà dreta, així com el de Farrera, pintorescament aplegat, y més avall els de Montesclado y Tirvia.

Remontant una de les vessants d'aquella vall, arribàrem a sa part alta, trobant-nos davant la carena del Port d'Òs y a la dreta la collada de Só, de 1,500 metres. A

aquesta'ns dirigírem per suau pujada en direcció SE.; passat el coll, ja les vessants llencen ses aigües al riu de Santa Magdalena, que naix en les montanyes de Civis y Os, fronteres d'Andorra y, passant per l'ermitatge de Sant Joan de l'Herm y pels poblets de Romadriu y Montenastró, desaigua a la Noguera Pallaresa, entre Rialp y Llavorsí.

Ràpida baixada'ns portà als boscos de Santa Magdalena, y ab poch més de caminar fórem a l'ermita. Aquesta, situada en el fons de la solitaria vall, no té cap caràcter; sols el magnífich fondo de l'arbrat li dóna aspecte molt pintoresch. Seguírem atravessant aquell gran abetar, que no'l deixàrem fins a començar el ras de Conques. S'hi conserven encara en aquells boscos bones peces de fusta, que poden molt bé competir ab els gegantins abets de la vall de Caldes de Bohí.

A dos quarts de tres, després d'atruavesar una arrecornada coma, arribàrem al Coll de Lairola, extrem N. del ras de Conques y partió d'aigües de la Pallaresa a l'O., y del Segre a l'E. Està a uns 1,830 metres, y desde allí s'ovira una part de l'alta plana de la Sèu d'Urgell, tenint enfront nostre'l curs del riu Balira a sa sortida de la Vall d'Andorra, y per fondo'l gran macís de Bescaran y el Cadí.

El ras de Conques és una montanya llarga y aplanada en sa carena, que s'extén desde'l coll que'ns trobavem fins dessobre'l pla de la Sèu, que l'enclou pel NO. Quasi tota ella és aplebada, a troços emboscada de pins y algun abet y aont hi pugen nombrosos remats de bestiar de tota mena durant el bon temps.

Atravessàrem tot el ras fins a son extrem S., desde aon s'ovira ja la ciutat y el pla de la Sèu d'Urgell, extès en magnífich panorama, en el que'ls diferents poblets s'alcen d'una plana verda y gemada, fertilisada pel riu Segre, que, després de comès son benèfich treball, s'endinza en les fantàstiques gorges del Pas de Tres Ponts y d'Oliana, que nosaltres contemplavem en darrer terme, realçada sa vista per l'interessant espectacle d'una tempestat que allí esclatava.

Després d'aturar-nos a la Font Roja, per sobtada y

llarga costa baixàrem, tenint sempre davant nostre'l panorama abans esmentat, y, apretant el pas per por de la turbonada, que ja'ns encalçava, a les sis de la tarda arribàvem a la ciutat de la Seu d'Urgell, y no del tot aixuts. Allí fèrem nit, y l'endemà, ab el cotxe que va a Pons, y passant pels congostos imponents d'Organyà y Oliana, arribàrem a boca-foscant a dita rica vila. Varem sopar-hi, y, després de descansar algunes hores, sortírem altra volta ab el cotxe de Calaf, aont hi fórem al matí següent, a temps de pendre'l tren que'ns retornà feliçment a la ciutat comtal.

Bona hora era de posar els nostres òssos a puesto després de dinou dies de marxa sense parar per territoris dels més escabrosos de Catalunya y aon les incomoditats de tota mena no poden ésser compensades més que per una bona salut y per una força de voluntat a tota prova, filla aquesta sols del ver entusiasme pera nostra aimada terra.

JULI SOLER Y SANTALÓ

EN FRANCISCO PI Y MARGALL

El nostre CENTRE acaba de perdre un de sos més valiosos socis honoraris. L'eminent barceloní en Francisco Pi y Margall ha baixat a la tomba després d'una llarga vida consagrada al treball (1). De totes ses obres, les úniques que's relacionen ab els objectius del CENTRE EXCURSIONISTA són *Cataluña* (2), *Reino de Granada* (3), *Historia de la pintura en España* (4) y la *Historia general de América* (5). La primera, publicada quan son autor en prou feines tenia divuit anys, el posa quan menys a l'altura d'en Pau Pifer-

(1) Nasqué a Barcelona'l 29 d'Abril de 1824; ha mort a Madrid el 29 de Novembre darrer.

(2) 1842.

(3) 1852.

(4) 1851.

(5) 1880.

rer, a qui pot-ser supera en la segona, en la que descriu de mà mestre'ls preuats joyells de l'art àrabe que's conserven a Granada, Jaèn, Màlaga y Almeria. La seva Historia de la Pintura és tot un monument aixecat a l'art espanyol, y d'ell havem de sapiguer-ne grat tots quants nos interessem per la cultura patria. En la seva Historia d'Amèrica hi ha un estudi interessantíssim sobre l'Amèrica precolombina, època poch estudiada pels historiadors que l'havien precedit. Per tots aquests motius en Pi y Margall mereix ocupar un lloch distingit entre'ls més distingits dels excursionistes catalans.

JUSTÍ PÉPRATX

Ha mort un dels homes que més han treballat pera la propagació del català escrit en la Catalunya francesa. Ab ànima ben catalana, havia dedicat tots els seus esforços a posar en contacte a catalans y a rossellonesos, y a estrènyer els llaços literaris que han d'unir a Catalunya y al Rosselló.

En 1880 va publicar el seu *Ramellet de proverbis, màximes, refrans y adagis catalans, escullits y posats en quarte-tes*; treball folklorich de certa consideració que, acompanyats de la versió francesa, dedicà a la Societat pera l'estudi de les llengues romàniques de Montpeller. En la festa literaria celebrada a Banyuls de la Marenda en 1883, M. Pépratx va dirigir un entusiasta parlament als literats catalans d'abdugues vessants del Pireneu. L'any següent, com a mantenedor dels Jochs Florals de Barcelona, va encarregar-se del discurs de gracies. En la «Societat Agrícola Científica y Literaria dels Pireneus Orientals», que sols se serveix del francès en els actes públichs, va procurar que s'hi insertessin poesies en català y alguns estudis sobre la llengua; durant una serie d'anys, en Pépratx va lograr que s'obris un concurs de poesia catalana, al qual tot seguit acudiren els nostres autors més afectats d'aquesta mena de jòchs literaris. En els primers anys de l'*Estudiantina Catalana*, de Perpinyà, de la qual el seu fill era director, en

Pépratx li donava la més gran empena y escrivia la lletra de la major part de les seves cançons. En l'any 1888, aquesta societat vingué a deixar-se sentir a Barcelona, y el CENTRE EXCURSIONISTA guarda un record de la seva agradable visita.

La major part de les seves composicions poètiques va reunir-les sota'l títol suggestiu de *Pa de casa*. Una de les feines literaries que més nom han donat al seu autor és la traducció de diverses obres del nostre gran poeta Verdaguer. La que féu de *L'Atlàntida* en vers francès és de tal excel·lencia, que ha arribat darrerament a la sisena edició. Hem d'esmentar també la traducció francesa del *Somni de Sant Joan*.

Quan a les darreries de Novembre l'*Orfeó Català* va passar per Perpinyà, tornant triomfant de la seva excursió artística al mig-dia de França, M. Justí Pépratx s'estava reclòs en sa cambra d'estudi, privant-li la malaltia d'assistir al concert ni a l'audició de la missa a la catedral; però el cor se n'hi anava. Pochs dies després de la visita de l'*Orfeó*, la mort va arreplegar-lo als setanta sis anys d'edat.

No cal dir que en el seu cor, que tota cosa que de Catalunya fos tenia el dò de commoure-l, hi reservava una bona part d'afecte pera la nostra institució, ell que en els seus temps havia sigut també un ferm excursionista.

DOS DOCUMENTS HISTÒRICS

Permis de D. Jaume el Desdixat y de D.ª Isabel, darrers comtes d'Urgell, en virtut del qual absolen a la Ciutat de Balaguer del jurament de fidelitat y li mana que dongui entrada en ella al Rey D. Ferran d'Antequera.

Sia a tots notori: Que en lo dia primer de Novembre del any de la Nativitat del Senyor de mil quatrecentys tretze, en lo terme de la Ciutat de Balaguer y en una barraca del llach anomenat *el Real*, ahont eran D. Jaume de Aragó y la Noble Senyora D.ª Isabel de Aragó, esposa del mateix, a presencia de dits Senyors y de

mi Pere Dalberola, Notari infrascrit, y dels Honorables Andreu Barotell, cavaller, y Berenguer Dalós, Senyors de la casa de dits Senyors testimonis, especialment cridats y pregats per aixó, foren personalment constituïts Andreu Pallars, Notari, y Paher de dita Ciutat, y Joan de Pes, com pregoner y nunci del mateix, dihent al dit D. Jaume d'Aragó las paraulas següents, semblants o equivalents: «Senyor: per tant com vos sou aquí eus somets en les mans y poder del Senyor Rey, manantnos, Senyor, que farem de nosaltres e de la dita Ciutat, e donantnos conseyll per salvetat de la dita Ciutat y syngular de aquella.» Lo qual ohit per D. Jaume de Aragó, al mateix Senyor digué a los sobreexpressats Arnau y Joan: «Be sabeu vosaltres que la Infanta qui aquí es vos ha de dir y manar que fareu, per tant com los homenatjes son posats en ella. Faix, jo vull e us mani quant ella us manarà e us conseyllarà que així ho fassau, soltant tots sagraments e homenatges e tota fieltat en naturalesa que vuy siau tinguts tots nets, ja sia, segons es dit, tota ma jurisdicció e Senyoria la cual jo he e haja sobre vosaltres sia tota sportada en la Infanta per la dita ma presó. Faix tot lo que ella us conseyllarà e us manarà. Faix o vull jo ques fassa a cautela sobreabundant». Y llavors la dita Senyora Infanta, que, com se ha dit, era allí present, a las preguntas dels sobredits Paher, pregoner y nunci, los hi digué en presencia de dit D. Jaume: «Jo us conseyll e us mani que tota vegada que lo Senyor Rey vos manarà que li ubriau les portas de la Ciutat de Balaguer, que li ubriau. Obehiulo en tot lo que vos manarà lo dit Senyor Rey, entregantli les claus de la Ciutat si us ho mane. Espressantli sagraments de fieltat e totes altres coses, sentles quals lo dit Senyor vos manarà. Y perquè millor e sens perill vosaltres ho pogan fer e cumplir, jo us solts tots sagraments, homenatjes de fieltat a totes altres coses e tota fieltat may fossen, ne sian tinguts en aquella forma a myllor manera que dir ne parlar o cogitar sa puga. Faix o fet». Y llavors dit D. Jaume, ohit lo sobre dit, digué: «Ara anau en bona hora fet així com la Infanta vos mana e us conseylle, com a mi plau aixis tambe». E incontinent dits Andreu Pallars y Joan de Pes, en los respectius noms digueren a D. Jaume y a la Senyora Infanta: «Donchs, Senyor e Senyora, plauremos a tots que en Pere Dalberola, que aquí es, ne fassi carta de totes aquestes coses». Los quals digueren: «Dalberola: fetllosne, e nosaltres o volem quels ne fassan a ells e als singulars de dita Ciutat per satisfacció sua una e tantes cartes com ne voltran per forma e manera que puguem usar llur fe». Llavors dits Arnau Pallars y Joan de Pes, ditas las espressadas cosas, me requiriren

a mi, Pere Dalberola, Notari infrascrit, pera que de tot lo referit les ne fes a ells y a dita Ciutat un instrument publich y testimonial pera memoria en lo futur. Fon feta aquesta acta en lo terme de dita Ciutat de Balaguer y en el Real en lo predit dia y any, a presencia dels testimonis predits.

Sig^{ne} de mi Pere Dalberola, per auctoritat Real Notari publich y regint la Escribania publica de la Ciutat de Balaguer en nom del Honorable Jaume Sobré.

D. Ferran d'Antequera, rey d'Aragó, mana a la Ciutat de Balaguer, havent-se apoderat del Comte D. Jaume, que li dongui entrada an ell y a ses tropes pel Portal de Lleyda, absolvent-la del Jurament de fidelitat y demés vinculs a que estés obligada ab lo Comte d'Urgel.

Sia a tots notori en lo dia 5 de Novembre de mil quatrecents trece, de la Nativitat del Senyor, trobantse personalment present en lo siti de la Ciutat de Balaguer el Excm. y Manifich Princep Senyor D. Ferran, per la gracia de Deu Rey de Aragó, Sicilia, Valencia, Mallorca, Cerdenya y Corcega, Comte de Barcelona, Duch de Atenas y Neopatra y Comte del Rosselló y Cerdanya, tenint presoner en son poder al Egregi D. Jaume de Urgell, a qui per alguns dias habia tingut primerament sitiāt en la ciutat, y volent fer la entrada en la mateixa ciutat, siguent present jo son Secretari y Notari, y los testimonis infrascrits, va manar e intimar a los Pahers y probo-homes de dita ciutat, que's trobavan presents, en lo Portal anomenat de Lleyda, que permetessin entrar lliurement y sens contradicció ni impediment algun al Senyor Rey y ses tropes, absolvent y lliberant, com lo mateix Senyor Rey absolvia y lliberava als mateixos Pahers y Prohoms y demés de dita ciutat de cualsevol jurament u homenatge y de cualsevol altre vincul, ab que de consevulla manera restessin obligats al dit D. Jaume o a sa esposa la Infanta Isabel.

Y dits Pahers y los sobredits Prohoms digueren que ells estavan prompts y disposats a cumplir exactament lo que'ls hi manās lo dit Senyor Rey, com aixís los complirien en realitat

Y de tot lo sobredit així lo mateix senyor manà com los sobredits Pahers requiriren que se'n fes y entregàs un instrument publich o publichs instruments a tots lo qui ho demanassen.

Lo cual fon fet lo dia, lloch y avuy sobredits, essent presents per testimonis el Noble Senyor D. Joan Folch y el Molt Honorable Gil Redio de Os, cavaller, Conseller del dit Senyor Rey.

Sig ✕ ne de mi Pau Nicolás, Secretari de dit Senyor Rey, y per Autoritat Real Notari publich per tota sa terra y dominis, que fiu present a las sobreditas cosas, y de ordre del Senyor Rey y requirit per dits Pahers ho fiu escriure y vaig autorisar.

Enviats per

NARCÍS PRATS

Notari de Balaguer y arxiver d'aquella ciutat

NOTES FOLK-LORIQUES

CORRANDES POPULARS

Corrandes en són corrandes,
corrandes en són cançons:
no hi ha millor barreja
que minyones y minyons.

Los fadrins de Trentapasses
són pochs y presumidets:
han hagut d'escorxà un ase
pera fer-se calçotets.

Aquest any no puch ser pobre
si Déu no m'hi té citat:
tinch una artiga sembrada
d'un picotí de blat.

VICENS PLANTADA y FONOLLEDA

Delegat a Mollet del Vallès

CRÓNICA DEL CENTRE

NOVEMBRE DE 1901

CONFERENCIES

DIVENDRES 15.—Lectura del treball de D. Joaquim de Gispert «Ascensió al Taga», montanya que s'aixeca enclosa entre les altes conques del Ter y del Fresser y en mig de Camprodon, Ripoll y Ribes, coronada per una cima bastant plana que té una altura de 2,026 metres sobre'l nivell del mar.

De poch costosa ascensió, dóna un hermós y extens panorama compost d'altíssimes montanyes pirenenques y altres de les principals de Catalunya, quin terror se domina en gran part per tots costats fins a la ratlla de França. El treball fou molt aplaudit.

DIVENDRES 22.—Tingué lloch la conferencia del Dr. D. Narcís Fuster y Domingo, sobre'ls homes que més se distingiren en l'art de curar, desde'l segle XI al XIX. El dissertant fou molt aplaudit, provant clarament que'ls catalàns may hem anat a la cua en cap de les manifestacions de la civilització dels temps y dels pobles.

DIVENDRES 29.—Davant d'una concurrencia en quina s'hi veyen distingits intel·lectuals de Barcelona, D. Rossendo Serra, donant la quinta conferencia sobre *Folk-lore* català, seguí desenrotllant el Mito; y, abismant-se en la nit dels temps pera parlar d'aprop de les antigues mitologies nascudes de la poètica y verge fantasia dels primers pobles, escullí una d'aquestes, basada en el Sol, l'Auba, la Rosada y la Posta, y presentà'l mito.

Seguint el mateix per via directa, anà explicant les degeneracions y cambis que sofreix en el transcurs del temps, sense canviar gaire en el fondo pera acostar-se a poch a poch fins als nostres temps, en que ha passat a esser l'hermós y tal vegada universal cuento de la Cendrós, donant-lo a conèixer, segons el conten a Alemanya, a França, a Catalunya y a les Balears.

Aquesta interessant conferencia de veritable *Folk-lore* posa de relleu els profons estudis que ha fet el Sr. Serra en bé d'aquesta ciencia, essent per ben donats els llarchs aplausos que's tributaren al conferenciant.

EXCURSIÓ

EXCURSIÓ A LA GARRIGA, LLERONA Y GRANOLLERS.—A l'estació del Ferro-carril del Nord se reuniren el dia 24 de Novembre de 1901 els socis S. S. Coll y Gasch, Antoni Serra, Rossendo y Gada (Alfred) pera sortir, en el tren de les 6'51 (matí), cap a La Garriga, arribant-hi a les 8'30 y esperant-nos en la dita estació'ls socis senyors Font y Torner, resident, y Lloveres y Pasqual, delegat en aquella població. Ab tant bona companyia'ns dirigírem a visitar la Doma, que en altre temps, quan el caseriu de La Garriga'l constituïen cases foranes, n'era sa parroquia; avuy és una capella que administra un domer y segella la terra sagrada del cementiri.

L'únich que hi queda de notable en aquest temple és un precós retaule gòtic ab passos del suplici de Sant Esteve, y una pica

que's destina a fonts baptismals molt semblant a la de Granollers, encar que de més reduïdes dimensions. La portada y demés elements de la seva fàbrica queden tant desfigurats per aditaments y substitucions, que li fan perdre del tot son primitiu traçat. No obstant, el coneixement del retaule val la visita a la Doma, que's troba a uns 15 minuts de la població.

Per camins drecers, vorejats pels olivers que en aquelles encontrades pugen ufanosos, nos dirigírem al magnífich casal del nostre delegat D. Joseph de Rosselló, que juntament ab sa distingida esposa reberen als excursionistes ab aquella proverbial franquesa que tant coral resulta en la masia catalana. Visitàrem en primer lloch la capella, que té una magnífica portadeta romànica ab dos capitells, y l'arch, que imita un entrellaç de vímets en perfectísim estat de conservació, que, lo mateix que'ls dos capitells, en alguns detalls tenen tot el relleu, tot el vigor y tota la delicadesa que al sortir de les mans de l'escultor. Aquesta integritat se deu en primer lloch a la pedra que s'hi empleà, refractaria a les inclemencies del temps, y a un reixat de ferro pera preservar-les dels més temibles de l'ignorancia, que ab molt bon acert hi feren posar els dignes amos de Can Rosselló (Tarrés), tant gelosos pera mantenir tot lo que suposa cultura y tradició artística. Bona prova d'això ne són el retaule de la dita capella sòts l'advocació de Nostre Senyora del Camí, el sepulcre de Na Chixixlona, monja de Sant Joan de les Abadesses y que la tradició assegura que morí poch temps après de pendre'l bany en aquestes termes de La Garriga, a 22 de Febrer del 945, any del Senyor. El sepulcre-ossera d'aquesta filla de Wifred té la forma de caixa quadrilonga, d'uns 60 centímetres de llarg per 40 d'alçada; la tapa és prismàtica y dintre se conserven un crani y diferents òssos que'l temps no ha pas calcinat. Tant aquests restes com una làpida de marbre blanch, en la que's fa constar a qui pertanyien, se troben dins la dita capella a mà dreta de l'altar major, ab la particularitat que l'inscripció és feta aprofitant un troç de fris, a ben segur d'època molt anterior, en la que's pot veure l'ornament de la palmeta clàssica; y pera que's pugui examinar la planxa de marbre per abdues cares, se troba montada sobre dos punts que hi gira fàcilment. Havent-ne fet varis consocis memories de quant se pot veure en aquesta visita, omitim parlar-ne, puix res de nou hi podriem afegir.

Davant la porta forana de la dita capella's troba un aulet, quines centenaries alzines, ab llur brancatge alt y corpulent y el to negrés d'aquella massa que s'empeny, és la realitat de la fantàstica imaginació que tradueix el llàpiç d'en Gustau Doré. El sol, que

al mig-dia ab prou feines se por filtrar pe'r aquell fullam, ne fa un lloch deliciós per les diades d'estiu, y a bon segur que'ls forasters alaben el bon gust del propietari Sr. de Rosselló, no permetent que per cap motiu s'atenti a n'aquella bellesa natural, honra de moltes generacions.

Després passarem a visitar una altra propietat del Sr. Rosselló, aon se troben molts restes romans, en particular de teules y altres peces de grossa ceràmica, que'ns feu pensar que en son temps hi devia existir algun forn de coure obra ordinaria, puix a flor de terra se'n podrien omplir carretades.

Després de dinar nos dirigírem a peu cap a Llerona, entrant, abans d'arribar-hi, a visitar l'ermita de Santa Digna. La capella res de particular ofereix a l'excursionista; però sí'ns cridà moltíssim l'atenció dos caps empostrats actualment en unes parets d'una construcció existent al davant de la dita capella. Aquests dos caps, de pedra, valdria la pena de poguer-los estudiar, per si poguéssim conjecturar-se llur procedencia. La llur mida és al menys com dugues vegades lo natural, y el trobar-se en aquell lloch del Vallès fa pensar força. Com nosaltres no hi poguérem dedicar més temps que'l de passada, res de profit ne podem dir.

Als poch's minuts arribàrem a la parroquia de Llerona, aon ens rebé ab sa característica amabilitat el Rvnd. Rector Mossèn Angel Garriga, nostre delegat en aquella població, acompanyat del que ho és a Caldes de Montbuy, Sr. Xalabarder, y del soci resident en Jaume Maspons y Camarasa, que ja no'ns deixaren fins a la nostra sortida de Granollers.

L'iglesia de Llerona és romànica, desfigurant la fatxada'l còs superior, de construcció més recent, y altres modernes reformes. Encar que no rica, la portada és de pur estil romànic, essent d'admirar els capitells y l'arch imitant un entrellaçat de vímet's quasi igual al de la capella de la Mare de Déu del Camí de La Garriga. L'interior del temple no presenta cosa remarcable per l'excursionista. Té aquesta parroquia una antiga torra, que tot servint d'atalaya, puix s'hi descobreix bona part del Vallès, era al mateix temps un lloch de defensa.

L'estimable rector posà de manifest als excursionistes quants objectes d'art té en sa custodia, mereixent citar-se dugues creus professionals del segle xvi de plata cisellades, essent els motius d'ornamentació d'un gust exquisit; també és notable un copó, probablement del mateix temps, en que's veu l'art d'aquells intel·ligents obrers de plata.

Després d'ensenyar-nos el senyor rector la nova capella fonda y agrair-li'ls obsequis que dispensà als excursionistes, ens despedírem, seguint a peu fins a Granollers (6 k. dista La Garriga), entrant-hi quan la fosca's gaudia de l'espai, y no per això deixàrem de recórrer la vila, admirant de pas algunes interessants finestres al dirigir-nos a la Parroquia, aon poguérem contemplar les trones d'estil gòtic, notables en llur gènere y riques per llur daurat y policromia, que'ls donen més relleu.

També visitàrem la pica baptismal, que, ab la migrada claror d'un parell de ciris davant d'un Sant-Crist y l'acusat d'una barana d'escala que's troba al fons del lloch de son emplaçament, fa l'efecte de gran decoració, és un cop d'ull que impressiona.

Confiant en l'amabilitat de l'il·lustrat arxiprest, el visitàrem pera demanar-li que'ns deixés contemplar els interessants retaules gòtics que's guarden en la casa rectoral, que sempre fan de bon veure; accedi de moment a la nostra demanda y, malgrat l'hora, pogueren els excursionistes que no les coneixien admirar les místiques pintures d'aquelles civilitzacions que tant de rastre han deixat pel sentiment d'un art que encanta per sa senzilla composició y riquesa de factura.

Regraciant al Rvnd. Doctor Casellas, nostre delegat, per la seva atenció, y apropant-se l'hora de passar el tren per l'estació de Granollers-Canovelles, ens despedírem d'aquesta xamosa vila, y a les nou de la vetlla entravem altre cop en aquesta ciutat, ben satisfets d'un dia tant aprofitat.

PRECHS

La Junta Directiva d'aquest Centre, ab el fi de que sigui més interessant l'Exposició que s'obrirà ab motiu de les Festes Jubilars, demana a tots els senyors Socis y Delécats la llur cooperació per medi de fotografies referents a llurs comarques.

Al mateix temps, també'ls recomana que treballin de ferm en el Diccionari Català que s'ha emprès Mossèn Alcover, convençut de que tot aquell qui estima a Catalunya l'ajudarà de bo y de veres. En la Secretaria d'aquest Centre se facilitaran lletres de convit.

LO CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA sols se declara responsable de lo contingut en la *Secció Oficial* del seu BUTLLETÍ, deixant íntegra als respectius autors la responsabilitat dels treballs firmats.

INDEX ALFABETICH DE NOMS PROPRIIS

(ELS NÚMEROS INDIQUEN LES PLANES)

AGUILERA, Joaquim, 13.
AGUILÓ, Angel, 13.
Agullana, 129.
Aiguabella, 251.
Aiguamoix, ribera de, 257.
Alins, 302, 309.
ALMERA, Mossèn Jaume, 39.
Almeria, 312.
Alòs, 263.
Amèrica, 312.
Andorra, 310.
Aneto, pich de, 26, 300.
Aneu, vall de, 259.
AÑON, Antoni, 184.
Anguera, riu, 287.
ARABIA Y SOLANAS, Ramon, 137.
Arahòs, 302.
Aran, vall de, 16, 122, 249, 274, 301.
Arboló, 286.
ARENY, Pau, 14.
Areo, 285, 301, 305.
Areo, vall de, 304.
Areo, riu de, 304.
Ares, 259.
Arnera, riu, 133.
Arties, 275.
Artiga de Lin, 278.
Arxiu, corona d'Aragó, 123.

Arreu, 262.
Audiencia, 150.
Auzat, vall de, 304.
Aynet de Bessan, 302.
Baborta, 304.
BALAGUER, Excm. Sr. D. Victor, 147, 159.
Bagergue, 274.
Bagnères de Luchon, 279.
Balarties, riu, 275.
Balira, 310.
BALL-LLOVERA, Pere, 197.
Banyoles, 298.
Banyuls de la Marenda, 312.
BARÓ, Baldomer, 115.
Baro, 286.
Bàrbara, conca de, 291.
Barbastre, 24.
Barcelona, 299, 313.
Barri, 131.
BARRERA, Jascinto, 197.
Bas, Joan, 197.
Bascó, Joan, 197.
Bassibés, estanys de, 274.
BASTÉ, Pere, 14, 103, 123, 151, 176, 200.
Benasque, 24.
Beranuy, 251.

- Beret, port de, 267.
 BERNAD DURAND, Joseph, 100, 121, 147, 196, 198.
 Bescaran, 310.
 Betmale, 265.
 Betrén, 275.
 BIADA, Onofre M.^a, 151, 197.
 Blanes, 198.
 BLASI, Salvador, 114.
 Bohí, vall de, 282.
 BOMBACH, Modest, 13, 296.
 BONAY, Alfons, 14.
 Bonaigua, port de la, 259.
 BONET, Ramon, 103, 114, 151.
 Bordes de Rebuira, les, 278, 304, 309.
 Boren, 262.
 BOSAZZA, Felice, 197.
 BOSCH, Mossèn Vicens, 223, 248.
 Bossost, 278.
 Breda, 138.
 BROCÀ, Guillem M.^a de, 282.
 Buet, port de, 303, 304.
 Burch, serra de, 309.
 Burch, vall de, 309.
 Burgo, 262.
- CABALLER, Joan, 114, 199.
 CABECERAN, Joseph, 40.
 CABOT, Joaquim, 116, 128, 146.
 CABRER, Joseph, 196.
 Cadí, 310.
 Calaf, 311.
 Caldes de Bohí, 122, 283, 305, 310.
 Caldes, port de, 281.
 Camp de Tarragona, 291.
 CAMPANY, Aureli, 40, 176, 199.
 Canigó, 16.
 Capdella, 250, 305.
 Capellades, 123.
 CARBÓ, Francesch, 115.
 CARDONA, Lluís, 196.
 CARDONA, Francesch, 196.
 CARDONA, Joan, 15, 40, 116, 117, 120.
 Cardós, 301.
- Cardós, montanyes del, 304.
 Carlit, 306.
 Carlit, pich de, 236.
 CARRERAS, Ricart, 40.
 CARSI, Ignasi, 103, 199.
 Casau, 276.
 Caserill, 275.
 CASELLAS, Raymond, 116, 128, 144.
 CASES, Melcior, 196.
 Castanys, 150.
 CASTELLARNAU, Ignasi de, 301, 303.
 Castelldefels, 125.
 Castell-Estahó, 251.
 Castell del Moro, 286.
 Castelló d'Ampuries, 298.
 Castillon, 265.
 Catalunya, 299, 311, 312, 313.
 Cervelló, 200.
 Ciuret, 298.
 Ciudad Rodrigo, 241.
 Civis, 310.
 CLASCLAR, Frederich, 197.
 Clup Alpí Francès, 199.
 Codina, 103, 123, 151, 176, 200.
 COLL Y GASCH, 40, 150, 151.
 COLL, Gran, 14, 101.
 Colomés, pich de, 256, 305.
 Coll Marcell, 197.
 Collsacabra, 298.
 COLL Y RODÉS, Joseph M.^a, 175.
 Collegats, 286.
 Coma-Pedrosa, 309.
 COMAS, Ramon, 14, 176.
 COMAS, Ramon N., 114, 118, 119.
 COMAS, Joseph M.^a, 114, 118.
 COMAMALA, Joseph, 115.
 Comolo-Fornos, pich de, 282.
 CONANGLA FONTANILLES, J., 293.
 Congost d'Erinyà, 250.
 Conques, ras de, 309, 310.
 Conreria, 103.
 CONYLL, Bonaventura, 103, 109, 123, 175, 198.
 Corones, coll de, 25.
 Costojes, 134.
 Crabes, pich de, 284.

- CRESPI, Joan, 14.
 CUCHY, Joseph, 114.
 CUNTIER, Jaume, 196.
 DELCLOS DOLS, Pau, 115.
 Diputació Provincial, 150.
 DOMENECH MONTANER, Lluís, 114.
 DONCEL, Manel, 197.
 Encantats, pich dels, 284.
 Erill, 282.
 Erinyà, 250.
 Escalarre, 262.
 Escaló, 285.
 Escunyau, 275.
 Espot, 284, 309.
 Espuy, 251.
 Èssera, vall del, 279.
 ESTANY, Martí, 176, 200.
 Estanys de Capdella, 253.
 Estany-Llat, 306.
 Estats, macís de, 306.
 Estats, port de, 306.
 Estats, pica de, 303.
 Esterri d'Aneu, 259.
 Exposició de monuments desapare-
 guts a Barcelona durant el segle
 XIXe, 116, 144.
 EXIMENIC, Fra Francesch de, 174.
 FAIG GELARD, Baldiri, 14.
 FARRÉ CARRIÓ, Ignasi, 40.
 Farrera, 309.
 FERRERONS, David, 301.
 FERRÉS, Ignasi, 296.
 FIGUEROLA, Lluís, 120, 198.
 FINA, Eusebi, 114.
 Flamissell, 250.
 FLOS, Francesch, 40, 103, 176.
 FONTAN, M. Ludovic, 272.
 FONT, Víctor, 119.
 FONTRODONA, Francesch, 40.
 Font Roja, 310.
 FONT Y SAGUÉ, Mn. Norbert, 15, 35,
 40, 114, 124, 147, 150, 176, 181.
 FONT Y TORNÉ, Manel, 30.
 Forat, el, 302.
 Força, 302.
 Formanica, riu, 301.
 FRAGINALS, Cristòfol, 40, 101, 103,
 151, 200.
 França, 301.
 Francolí, 287.
 GALILEA, Manuel, 114.
 GALLARDO GARRIGA, Alfons, 13.
 GALLISSÀ, Anton, 200.
 Garona, 268.
 Garós, 275.
 Garraf, 125.
 GARRIGA, Ricart, 40, 199.
 Gaudi, 104.
 Gausachs, 277.
 Gayà, 204.
 GAZZA MUSACH, Adolf, 114, 151.
 GAZZA, Alfred, 15, 40, 103, 118,
 123, 150, 199.
 Gerona, 299.
 Gerri, 286.
 Gessa, 274.
 GIBERT, Agustí M.^a, 103.
 GINESTA, Sadurní, 103.
 GISPERT, Joaquim de, 134.
 GOLFERICHS, Macari, 117, 175.
 GOMIS, Cels, 13, 37, 137, 174, 185,
 196, 223, 227, 247, 271.
 Gramenet, 251.
 Granada, 312.
 Guardia, 291.
 Guasch, 151.
 GÜELL, Eusebi, 125.
 Guilla, 130.
 Guillerics, 298.
 HOMS, Emili, 196.
 Igualada, 123.
 Inyola, 274.
 Isabarre, 262.
 Isil, 262.
 Jaèn, 312.

- Jordà, còva de, 286.
 Jueu, 278.
 Junquera, la, 129.
- Labajol, 131.
 Lairola, coll de, 310.
 Lambelet, 103.
 Lès, 278.
 LOMBA, Joseph R., 114, 123.
- Llagostera, 151.
 Llavorsí, 285, 301, 310.
 Lleida, 299.
 LLEÓ PAGANO, Joseph, 14.
 Llobregat, 129, 296.
 LLORET, Pere, 115.
 Lloret, 198.
 LLOSSAS, Rossendo, 115.
 Lluçà, 250.
 LLUSÀ, Carles, 151.
- Madrid, 299.
 Maladetta, montanyes maleïdes,
 24, 279.
 Màlaga, 312.
 Maleïda, 309.
 Malo, 274.
 Manresa, 200.
 MARTEL, M., 149.
 MAS DOMENECH, Mn. Joseph, 13.
 Mas Llona, 132.
 Mas Saborit, 133.
 MASFERRER, Joseph, 196.
 Masnou, 101.
 MASPONS Y CAMARASA, Jaume, 178.
 MASPONS Y LABROS, Francisco, 116,
 272.
 Massanet de Cabrenys, 132.
 MASSÓ TORRENTS, Jaume, 38, 103,
 123, 174.
 Medacurva, pich de, 304.
 Medina del Campo, 268.
 Míne, pich de la, 279.
 MITJANS, Bartomeu, 122, 250, 300.
 Molins de Rey, 200, 295.
 Mollet, 200.
- Monestero, vall de, 255.
 Mont, montanya del, 299.
 Montalegre, 103.
 Montaner, 124.
 Montardit, 286.
 Montarto, pich de, 281.
 Montblanch, 287.
 Montcada, 177.
 Montcalm, 309.
 Monteixo, macis de, 302.
 Montenastró, 310.
 Montesclado, 309.
 Montgarri, 259.
 Montpeller, 312.
 MONTSALVATGE, Ravier, 14.
 Montsech, serra de, 256.
 Montseny, 298.
 Montseny de Capdella, 252.
 Montserrat, 299.
 Morelló, 151.
 MORGADÉS Y GILI, Joseph, Excm.
 Ilm. Sr. Dr., 147.
 MORRISON, Mr. Th., 101.
 Moyà, 200.
 Muga, 129.
 Museu geològich del Seminari, 39.
- NADAL, Antoni, 103, 151.
 Negre, riu, 276.
 Negre, pich, 308.
 Negua, la, 302, 304.
 NOGUERA, Fèlix, 40, 200.
 Noguera de Cardós, 285, 302.
 Noguera de Tor, 283, 302.
 Noguera Pallaresa, 257, 268, 302,
 310.
 Noguera Ribagorçana, 302.
 Nogués, 196.
 Nostra Senyora del Mont, 298.
 Nuria, vall de, 299.
- Oliana, 311.
 OLIVA, Joan, 115.
 Olot, 298.
 Organyà, 311.
 ORIBE, Joseph M.^a, 14.

- Orts, 133.
Os, port de, 309.
OSONA, Arthur, 137, 147, 154.

PAGÉS, Pere, 15, 148, 159.
PAGÉS, Victorià, 14.
PAGÉS Y CAMPS, Miquel, 14.
PALAU, Pere, 151, 196.
PALET Y BARBA, Domingo, 176.
Papiol, 150.
Pallars, 122, 249, 301.
Panissars, 130.
PAR, Alfons, 241.
PEDREROL, Joseph, 103, 196.
Peguera, pich de, 253.
PELLICER DE DOU, Joseph, 102.
Pépratx, Justí, 312, 313.
Peralada, 34.
Perpinyà, 16, 312.
PIFERRER, Pau, 311.
PI Y MARGALL, Francisco, 311, 312.
Pica d'Estats, 301.
Pica Roja, 304.
Picada, port de la, 279, 301.
PICÓ Y CAMPAMAR, Ramon, 14, 79,
116, 146, 147.
PIERA, Joseph, 176, 200.
Pira, 291.
Pireneus de Lleida, 122, 249.
Pireneus Orientals, 306.
Pla dels Cortalets, 16.
PLAJA Y SERRA, Claudi, 13.
Plana, la, 251.
Pobla de Claramunt, 123.
Pobla de Segur, 250.
Pobleta de Bellvehí, 251.
Poblet, 290.
PONS, Juli, 196.
PONS, 311.
Pont de rey, 278.
Portarró d'Espot, 257, 284.
Portús, 129.
Prades, 287.
Prat, 151.
Prenafeta, 286.
Puigcerver, 250.

PUIGGARÍ, Joseph, 199.
Puigmal, 28, 236.
Puigtinyós, 201.

Ratera, port de la, 257.
Rebuira, les bordes de la, 303.
Rebuira, la, 305.
Reguart, 250.
REINACH AUBERT, Joan, 14.
Remolà, estany de, 151.
Renclusa de Toro, 279, 300.
Renclusa del Turmon, 279.
Requesens, castell de, 31.
Rialp, 285, 310.
Ribagorçana, 257.
RIBAS, Antoni T., 196.
RIBAS, Joan, 196.
Ribereta, port de la, 281.
RICART Y GIRALT, Joseph, 39.
RICOMÀ, Joseph, 115.
Rierols, 133.
RIGUALT, Mn. Tomàs de A., 114.
Riufret, coma de, 308.
Riumajor, 134.
Rius, port de, 280.
ROCAFORT, Ceferí, 15, 116, 122,
199, 250, 268, 286, 296.
RODON, Francesch, 114.
Rodonyà, coves roges, 201.
RODRÍGUEZ D'ALCÁNTARA, Melcior,
114, 150, 151, 199, 200.
ROIG, Joseph, 196.
Roma, 300.
Romadriu, 310.
ROMANÍ, Amador, 114, 200.
Rosselló, 312.
Rubi, 150.
RUBIÓ Y LLUCH, Antoni, 123.
Ruda, vall de, 259.
RUIZ PORTA, Joan, 103.

Saburedo, estanys de, 259.
Sagrada Família, temple, 105.
Salardú, 252, 274.
Salau, port de, 264.
Salou, 291.

- SAMSÓ, Joseph, 114.
Sarral, 291.
Sarrià, 295.
Sarroca de Bellera, 250.
Sauvegarde, pich de, 279.
Santa Magdalena, 298.
Sant Aniol, 298.
Sant Aventí, 250.
Sant Cugat del Vallès, 150.
Sant Geroni de la Murtra, 103.
Sant Iscle de les Feixes, 150.
Sant Joan de l'Herm, 310.
Sant Mamet de Campanyà, 150.
Sant Martí de Provensals, 296.
Sant Nicolau, vall de, 257, 283.
Sant Vicens, 303.
Santa Creu d'Olorde, 295.
Santa Magdalena, 309, 310.
Santa Maria de l'Estany, 200.
SARDÀ, 301.
Segarra, 291.
Segre, 310.
Selviche, 131.
Senterada, 250.
Serdanyola, 150.
SERRA Y BOLDÚ, Valeri, 175, 197.
SERRA Y CAMPDELACREU, Joseph, 225.
SERRA, Rossendo, 38, 51, 101, 103,
123, 128, 151, 174, 200, 294, 296.
Serradell, 250.
Set-Cases, 298.
Sèu d'Urgell, 308, 310, 311.
Só, collada de, 309.
Socauba, bauma de la, 305.
SOLDEVILA, Pau, 196.
SOLER, Ignasi, 196.
SOLER, Juli, 122, 250, 311.
SOLER PALET, Joseph, 15, 103, 123.
Solivella, 291.
Son, 260.
Sorpe, 262.
Sort, 285.
Sotllo, pla de, 302, 305.
Sotllo, salt de, 305.
Subenulls, vall de, 256.
Tabescan, 304.
Tapis, 133.
Tarragona, 103.
Tarrassa, 176.
TAXONERA, Florentí, 114, 199.
TEIXIDOR, Joan, 150.
TEIXIDOR, Pau, 213.
TELL, Guillem A., 38, 103, 123,
146, 151.
Ter, 229.
Tibau, 131.
Tirbia, 285, 302, 309.
Tor, 302.
Torra de Capdella, 250.
Torra Pallaresa, 103.
TORRES, Joan, 196.
Tossa, 198.
Tragurà, 298.
Tredès, 274.
Tres Ponts, pas de, 310.
Unarre, vall de, 262.
Unya, 274.
Valarties, 280.
Valencia d'Aneu, 260.
VALENTÍ VIVÓ, Ignasi, 11.
VALERI, Arthur, 103, 150.
Vallferrera, 301.
Vallibierna, 25, 280.
Vallirana, 200.
VALLS TORRUELLA, Pere, 14.
VAUDRAY, Eugeni de, 13, 101, 115.
VAYREDA, Estanislau, 272, 298.
Venasch, port de, 279.
Vernet, 16.
Vespella, 202.
VIADER, Octavi, 115.
VIDAL, Lluís M.^a, 15, 16, 272.
VIDAL MARTÍ, Pau, 196.
VIDAL, Juli, 197.
VIDAL, Valenciano E., 176.
Vidrà, 298.
Viella, 276, 301.
ZAMBELET, Armand, 115.

TAULA GENERAL

	Pàgs.
L'alcoholisme pandèmich, per IGNASI VALENTÍ VIVÓ	1
Literatura oral catalana, per CELS GOMIS.	12, 35, 134, 163, 185
El mal de montanya, per MANEL FONT Y TORNÉ	17
El castell de Requesens, per N. FONT Y SAGUÉ, pbre.. . . .	31
Sessió pública inaugural de l'any 1901:	
— Memòria del senyor Secretari, per ROSSENDO SERRA	41
— Discurs del senyor President, per RAMON PICÓ Y CAMPAMAR	52
— Llista dels senyors Socis	80
El temple de la Sagrada Família, per BONAVENTURA CONYLL, arquitecte	106
¿Per què Sant Jordi és Patró de Catalunya?, per N. FONT Y SAGUÉ, pbre.	109
De la Junquera a la Masia de Riumajor, per JOAQUIM DE GIS- PERT	129
A la bona memòria de n'Artur Osona, per R. A. Y S.	137
Artur Osona, per PERE PAGÉS Y RUEDA	153
Víctor Balaguer	159
Excursió espeleològica a Montcada, per N. FONT Y SAGUÉ . .	177
Pobles catalans de les províncies de Teruel y Çaragoça, per ANTONI AUÑON, soci delegat a Xerta	181
Excursió a les Còves Roges, per PAU TEIXIDOR, soci delegat a Rodonyà (Tarragona).	201
Notes folk-lòriques, per VICENS BOSCH, pbre., soci delegat a Tàlarn (Lleida)	213, 248
En Joseph Serra y Campdelacreu, per C. G.	225
Les montanyes, per ALFONS PAR	227
Ciudad Rodrigo, per CELS GOMIS	241
Excursió als Pireneus de Lleida, Alt Pallars, Vall d'Aran, Maladetta y Caldes de Bohí, per CEFERÍ ROCAFORT. . . .	249, 273
Medina del Campo, per CELS GOMIS	268
Excursió al castell del Moro, Coll de Prenafeta y cova de	

	Pàgs.
Jordà, per J. CONANGLA FONTANILLES, soci delegat a Montblanch	286
Estanislau Vayreda	298
Una ascensió a la Pica d'Estats, per JULI SOLER Y SANTALÓ. .	300
En Francisco Pi y Margall	311
Justí Pépratx	312
Dos documents històrics, enviats per NARCÍS PRATS, notari de Balaguer y arxiver d'aquella ciutat	313
Notes folk-lòriques, per VICENS PLANTADA Y FONOLLEDA, delegat a Mollet del Vallès.	316
Secció oficial: Socis entrats, pp. 13, 114, 196. — Donatius pera la Biblioteca, pp. 14, 115, 197, 271. — Donatius pera'l Museu y Col·leccions, pp. 15, 115.	
Crònica del CENTRE:	
— Sessions oficials: pp. 15, 37, 100, 116, 144.	
— Conferències: pp. 16, 198, 293, 316.	
— Conferències y lectures: 37, 100, 119, 147, 174.	
— Excursions: pp. 176, 317.	
— Excursions y visites: pp. 103, 123, 150, 200, 295.	
— Visites: pp. 39, 199.	
— Cursos: p. 38.	
— Prechs: pp. 176, 320.	
— Invitació: p. 199.	
Bibliografia: p. 223.	
Noves: pp. 124, 272.	

GRAVATS

En Joseph Serra y Campdelacreu	225
Esterri d'Aneu	261
Plaça d'Alòs	264
Montgarri	265
Romeus de Betmale (Ariege)	266
Estanislau Vayreda	297